

«VIAȚĂ ȘI CRE-ACTIVITATE. REFLECȚII ASUPRA EDUCAȚIEI ARTISTICE ÎN ARTELE PLASTICE»

LIFE AND CRE-ACTIVITY. REFLECTIONS ON ART EDUCATION
IN FINE ARTS

Cezara GHEORGHÎĂ,

doctor în pedagogie, lector superior,

Universitatea Pedagogică de Stat *Ion Creangă*, Chișinău

Monografia semnată de Maia Morel „Viață și CreActivitate. Reflecții asupra educației artistice în artele plastice”¹ este o apariție în limba franceză lansată recent de editura Peisaj (Québec, Canada), din colecția Cogito (serie de carte specializată în științele educației). Volumul reflectă produsul unei cercetări consacrate creativității în contextul educației artistice plastice; baza lucrării o constituie unul din aspectele tratate în teza de doctorat a autoarei, susținută în Paris, la Universitatea Paris 1 Panthéon-Sorbonne, în Arte plastice și Studiul artelor².

Așa precum este indicat printr-un joc de silabe în titlului monografiei *Cre-Activitate* – lucrarea urmărește sco-

pul de a articula cercetările teoretice asupra creativității cu constatări reieșite din aplicarea practică a acestora, în context educativ concret.

Creativitatea este un fenomen extrem de complex, cu numeroase aspecte, fațete, dimensiuni, care – fiind cercetate de multe decenii la rând, – mai suscită încă multe interogări. De aceea apariția unui asemenea studiu nu este deloc surprinzătoare, pentru că fenomenul de creativitate provoacă controverse și diverse viziuni științifice. Una dintre acestea este creativitatea în context educativ (abordată în monografie), plasată pe teren artistic plastic și direcționată în sensul dezvoltării – ameliorării – formării la individ a unei atitudini creative, care să-i servească acestuia drept calitate individuală, manifestată în diverse domenii ale vieții.

Ideile de bază tratate în prezenta lucrare sînt structurate în jurul cîtorva axe și permit următoarele deducții:

1. Ținîndu-se cont de complexitatea fenomenului de creativitate, acest termen nu poate avea o definiție univocă. Noțiunea de creativitate, analizată în lucrare, comportă un caracter amplu; scopul eventualelor intervenții pedagogice în actul de creație este orientarea individului spre adoptarea de către acesta a unei conduite creative.

¹ Maia Morel. *Vivre la CréaActivité. Reflexions sur l'éducation artistique en arts plastiques*. Éd. Peisaj, Côte Saint Luc [Québec, Canada], 2011, - 164 p. ISBN 978-2-9811987-2-3.

² Teza de doctorat, ciclul III ("nouveau doctorat"), susținută în februarie 2006 la Universitatea Paris 1 Panthéon-Sorbonne de Maia Robu (Morel), a fost condusă în cotutelă de Pierre Baqué, doctor habilitat în Arte, profesor emerit, Universitatea Paris 1 Panthéon-Sorbonne, Franța și de Nicolae Bucun, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat «Ion Creangă», Chișinău, Republica Moldova.

2. Creativitatea poate fi tratată ca un mod de gândire și ca un mod de acțiune. Ea este importantă în plan individual și social, favorizând, pe de o parte sensibilitatea artistică a individului, pe de altă parte, adoptarea unei atitudini creative în diferite domenii ale vieții.
3. În contextul activităților artistice plastice, creativitatea ocupă un loc important și poate fi manifestată la orice vîrstă. Realizările infantile au caracteristicile lor aparte și diferă de producția artistică a unui matur.
4. Diferiți factori pot influența creativitatea – fie bariere negative, fie factori stimulatori. Aceștia din urmă constituie condiții specifice, care declanșează potențialul creativ individual și facilitează procesul educațional.
5. Educația poate influența evoluția creativă a persoanei. În același timp, este necesar ca individul să găsească motivația necesară pentru a putea avansa de la actul creativ spre o conduită creativă pe termen lung.

Astfel, în cadrul prezentei lucrări, noțiunea de creativitate nu se referă la o activitate practică pe parcursul orelor de artă plastică; autoarea optează pentru aplicarea unei pedagogii care formează comportamentul elevului, cultivîndu-i elanul pentru acțiune și inițiativă în sens larg social.

În acest context, prezenta cercetare a evoluat în direcția studierii mijloacelor didactice propice dezvoltării potențialităților creative ale individului. Autoarea consideră că acțiunea pedagogică capabilă să realizeze acest scop este **educația pentru creativitate**, ceea ce înseamnă:

- pe de o parte, accesul la valorile culturii artistice (prin intermediul

artelor plastice), proces pe care-l numește **sensibilizare**;

- pe de alta parte, cultivarea unei atitudini creative pe termen lung, manifestată în diverse domenii ale vieții, - calitate pe care a numit-o **conduită creativă**.

Lucrarea este constituită din introducere, patru capitole, concluzii, anexa «Arbore Edu-Activ», surse (bibliografice și electronice). **Primul capitol e dedicat noțiunii de creativitate**, la general (începînd cu Aristotel, Newton, Descartes, Einstein, Lomonosov, și pînă la epoca modernă – Osborn, Vygotski). Se trec în revistă și cercetări asupra creativității din domeniul psihologiei (Mednick, Guilford, Gordon, Freud, Adler) și pedagogiei (Rouquette, Lagoutte, Van de Castele, Michaud), pentru a releva următoarele idei:

- creativitatea trebuie tratată ca o calitate comună și nu ca o excepție rezervată unei elite sociale;
- creativitatea este „educabilă”, adică se admite posibilitatea de formare la individ a unui comportament creativ;
- potențialul creativ are o diferențiere graduală (după: Maslow, Taylor, Golann);
- creativitatea nu este numai accesibilă, dar și necesară – atît individului, cît și societății.

În acest capitol se formulează o definiție ipotetică a creativității, pe care autoarea o va aplica pe parcursul experimentului pe teren: "**Creativitatea este o caracteristică a comportamentului uman, care poate fi dezvoltată prin mijloace pedagogice (în cadrul unui proces de educație pentru creativitate), urmărindu-se scopul de a amplifica sensibilitatea artistică a individului și de a forma o personalitate creativă pe termen**

lung, în toate domeniile vieții". Această definiție este pusă în relație cu activitatea creativă a artistului, precizându-se terminologia de „act creativ”, „potențial creativ”, „comportament creativ”; este, de asemenea, abordat subiectul investirii intelectuale din partea creatorului în procesul actului de creație: „gîndire creativă”, „imaginație constructivă”, „inteligentă”, „gîndire divergentă” etc. Sinteza cercetărilor documentare este exprimată prin grila I – **Elementele constituante ale creativității** (elemente primare, modificate și evaluate).

O definiție referitoare la creativitatea infantilă este formulată de autoare în felul următor: **"Vorbim despre creativitate infantilă atunci cînd se produce o schimbare în procesul natural de creație, cînd copilul depășește evoluția ordinară și specifică vârstei sale (cînd realizează o imagine ieșită din cele „repertoriate”, ca fiind obișnuite pentru un copil de vîrsta dată)".**

O altă temă abordată aici sînt blocajele creativității (emoționale, perceptive, culturale), care sînt studiate din punctul de vedere al relației adult-copil. Concluziile țin de activitatea educatorului de artă. Din aceeași optică se tratează și paragraful *Creativitatea și jocul*, aducîndu-se exemple și contra-exemple de experiențe concrete la acest subiect (contexte ludice, atitudine ludică).

Un paragraf aparte este consacrat creativității infantile, comparației dintre aceasta și creativitatea artistului profesional, care se inspiră de la arta infantilă (arta „naivă”, Picasso, Braque, Klee, Leger), dar între care se face o distincție considerabilă: copilul este inedit și original „din neștire” (fără să posede tehnica, el explorează terenuri noi și creează imagini deose-

bit de expresive); pe cînd artistul transgresează anumite reguli intenționat, apropiindu-se astfel de limbajul „inocent” al creației infantile. Aceste considerații sînt necesare în contextul confuziilor frecvente, care intervin la analiza producției infantile, dar și a evaluării creației artistice contemporane, care este contradictorie și suscită multe întrebări.

Al doilea capitol este consacrat artelor plastice în relație cu educația. Se face o tentativă de a lămuri unele noțiuni – „Desen”, „Arte plastice”, „Arte vizuale”, analizîndu-se, în evoluție istorică, fiecare dintre ele și terenul pe care îl acoperă la o etapă sau alta ale educației artistice. Analiza cuprinde, de asemenea, și perioada actuală, cînd în unele sisteme educaționale disciplina dată este numită „Arte vizuale”, analizîndu-se elementele implicate în această nouă formulă. O altă explicație necesară contextului abordat este cea dintre „Învățămînt artistic” și „Educație artistică” – explicații îndeosebi actuale în Republica Moldova, unde regulile și exigențele învățămîntului artistic, de sorginte academică (din școlile profesionale de arte), au fost deplasate în sistemul școlii generale, adică în școala publică „pentru toți”. Scopurile acestor două tipuri de studiere a artelor sînt diferite: învățămîntul presupune o formare pentru artă, educația presupune o formare prin artă. Eroarea comisă timp îndelungat în sistemul școlar moldovenesc a adus prejudicii atît disciplinei școlare *Artă plastică* (blocînd cercetările în domeniul educației artistice plastice la nivelul anilor de după al II-lea război mondial), cît și creativității – trăsătură indispensabilă acestei discipline

de studiu (substituită timp îndelungat cu „lucrul după model”, adică activitate reproductivă).

Creativitatea este tratată în context educativ ca o mișcare pe verticală, pe care o parcurge individul prin cele patru „a ști” : „a ști să faci” – achiziții practice și analitice ; „a ști să spui” – capacitate de exprimare plastică; „a ști să-ți apropriezi” – evoluția comportamentului individual, creativitatea fiind adoptată ca o stare permanentă; „a ști să fii” – devenirea spirituală și culturală a individului.

Al treilea capitol are drept scop punerea în evidență a beneficiului educativ și social al creativității. În context școlar, creativitatea se potrivește unui demers interferențial dintre diverse cîmpuri disciplinare, care are doi parametri. Dominanta orizontală este aceea care oferă o abordare complexă a unui subiect; dominanta verticală oferă oportunități transdisciplinare (Schema I). Puse într-un sistem logic, acestea conduc spre un proiect educativ – elementul esențial al *Pedagogiei de proiect*. Asemenea tip de proiecte educaționale, răspândite pe larg în pedagogia contemporană, sînt o sursă importantă de realizare a potențialului creativ și intelectual al elevilor.

O abordare teleologică a educației artistice pune în evidență efectul extrinsec și intrinsec ale acestui proces: pe de o parte – artele plastice sînt punctul de joncțiune dintre expresia artistică și achizițiile din alte materii (abordare cognitivă a activității artistice); pe de alta parte – artele plastice oferă elevului o dezvoltare a capacităților personale, adică un avantaj pentru devenirea sa culturală și spirituală (abordare evolutivă a activității artistice). În același concept logic, activitatea artistică plasti-

că ajută elevul să trăiască experiențe similare cu cele din viața cotidiană, călîndu-i astfel rezistența în fața situațiilor neașteptate, învățîndu-l să prevadă efectele ulterioare ale unui gest sau comportament, antrenîndu-l să expună poziția (producția) proprie în fața colegilor și să o argumenteze - toate acestea cerîndu-i să fie mereu original și inedit, fără să repete ideile colegilor etc. Autoarea a numit aceste beneficii personale ale elevului, căpătate din activitatea artistică, „Exemple de abordare pragmatică”, reflectate în Grila II.

În afară de aceste elemente comportamentale individuale, un alt beneficiu al creativității se reflectă în achiziționarea competenței culturale – element inevitabil într-un proces actual de educație artistică. Astfel, competența de a realiza o lucrare personală, de a înțelege și de a aprecia lucrările artistice produse de altcineva (un coleg, sau un artist), de a integra arta în fenomene culturale sau sociale – constituie idealul educativ care prevalează la ora actuală în obiectivele artelor plastice.

În sfîrșit – aceste achiziții – abilități artistice și referințe culturale - conduc inevitabil spre noi culturi și noi contexte sociale; acest avantaj al educației artistice este **interculturalitatea**. În perioada actuală de mondializare, arta este un teren favorabil de „întîlnire cu celălalt”, un mijloc potrivit de comunicare între purtătorii diferitelor expresii culturale. Arta percepută cu văzul compensează impedimentele create de limbajul verbal, care este deseori dificil și, de obicei, redus la una-două limbi „de comunicare internațională” care nivelează toate celelalte expresii lingvistice. Arta expresiei vizuale are avantajul de a trece bariera limbajului și de

a facilita comunicarea între culturi. Cercetarea acestor aspecte a condus autoarea la elaborarea unui model de educație artistică și interculturală, expus în Schema II.

Revenind la creativitate, în sensul larg al cuvântului (noțiunea fiind extinsă dincolo de artele plastice) autoarea se întreabă despre relația dintre creativitate, cultură și libertate (un aspect tratat mai rar și mai modest în cercetările referitoare la creativitate). Acest lanț de categorii descoperă aspecte sociale, în care se observă un abuz al puterilor autoritare, acestea frînând creativitatea pentru a putea domina societatea. În monografie se urmăresc condițiile în care creativitatea și libertatea sînt reciproc legate între ele, precum și condițiile unei societăți închise și a unei societăți deschise. În concluzie, creativitatea este „periculoasă” într-un sistem totalitar, pentru că este „democratică” și uzurpează pilonii pe care se menține dictatura: controlul, uniformitatea, pasivitatea, conformismul, lipsa de inițiativă, docilitatea etc. Acest paragraf face o incursiune în aspectele sociale ale manifestării comportamentului creativ și elucidează importanța creativității în condițiile unei aspirații spre o societate deschisă și liberă.

Capitolul al patrulea face o aplicare a considerațiilor despre creativitate într-un context educativ precis. Astfel, concluziile deduse cu referință la creativitate și expuse în capitolele anterioare au fost aplicate într-un context educațional concret: în zece școli primare din Paris și din suburbia pariziană. La această etapă de teren a cercetării s-au realizat observări asupra cadrului școlar (asupra surselor materiale și intelectuale), a profesorului (competențele sale didactice și culturale), s-a analizat demersul

pedagogic (materia „reflexivă”), actul pedagogic (concept, conținut, rezultat final). Din punctul de vedere a actualității conceptelor pedagogice posibile, în Grila III „**Concept pedagogic tradițional și modern în comparație**” au fost sistematizate elementele respective fiecăruia dintre ele. Conform aceleiași logici, au fost constituite Schema III și Schema IV, care reflectă două tipuri de structuri ale cursului de educație plastică: structura tradițională și structura modernă.

Partea a doua a capitolului este un extras din experimentul de observare, realizat pe teren, adică în cadrul școlar. Exemplele sînt expuse din optica cercetării teoretice; evaluarea rezultatelor acumulate prin interviu și observare a orelor de artă plastică s-a efectuat prin grila condițiilor necesare dezvoltării creativității. Astfel, documentele elaborate în acest scop (chestionar pentru profesor, fișe de observare a unui curs de arte plastice, grile de evaluare din perspectiva educației pentru creativitate) au permis să se facă o sinteză de informații, sistematizate într-un „**Jurnal de bord reflexiv**”. Acest compartiment al lucrării relatează situația la momentul efectuării experimentului de constatare, permite să se formuleze concluzii asupra elementelor care contribuie la dezvoltarea creativității și să se deducă în ce măsură sînt ele eficiente sau ineficiente (Grila IV, Grila V).

În concluzie, lucrarea analizată și-a propus ca scop efectuarea unui studiu asupra creativității și, în același timp, aplicarea cercetărilor teoretice într-un domeniu precis: artele plastice. O amplă documentare, urmată de o investigație pe teren (în zece școli din Paris și suburbia pariziană) a constituit această lucrare de sinteză, care este un pas important în evoluția cer-

cetărilor consacrate dezvoltării creativității.

Etapa studiului documentar a permis autoarei să confirme ideea inițială despre oportunitățile extinderii creativității dincolo de spațiul artelor, și, de asemenea, ideea că această capacitate umană – creativitatea – poate fi tratată ca un mod de comportament valabil în orice situație de viață. Dezvoltarea acestui comportament este posibilă inclusiv prin activitățile artistice plastice – fenomen care a fost urmărit în context teoretic și practic, pe teren. Astfel, comportamentul creativ (definit în cercetarea dată ca „conduită creativă”), este susceptibil transformărilor în contextul acțiunii pedagogice. Aceste concluzii rezultă din analiza materialului factologic și a evaluării lui din punctul de vedere al relației „creativitate - arte plastice”. În același timp, observările efectuate pe teren au demonstrat rolul important al resurselor materiale și intelectuale, necesare procesului de educație artistică și în special – al practicării unui proces de educație pentru creativitate.

Astfel, rezultatele optime în evaluarea actului pedagogic, destinat dezvoltării unei conduite creative s-au înregistrat în următoarele condiții:

- prezența unui concept pedagogic actualizat și a mijloacelor didactice moderne;
- prezența competențelor didactice și culturale ale profesorului / educatorului;
- reevaluarea rolului artelor plastice în contextul disciplinelor școlare

și în contextul educației pentru creativitate.

Analiza procesului de educație artistică în școlile din Paris și suburbia pariziană a permis autoarei să releveze situația la momentul investigațiilor și să formuleze unele considerente de perspectivă. Rezultatele cercetării date, efectuate într-un cadru temporal precis (1997 - 2005), pot servi în viitor pentru alte studii și pot prelunge reflecțiile asupra oportunităților **educației pentru creativitate**. Drept dovadă ne servește manualul de Educație plastică pentru clasa a 7-a, editat în 2010, la care Maia Morel este coautor și care oferă pedagogilor și elevilor numeroase posibilități și multiple exerciții de dezvoltare a capacităților creative.

Astfel, studiul recenzat confirmă ideea că libera dezvoltare a individualității „...nu este doar de aceeași importanță ca tot ceea ce este în relație cu noțiunile de civilizație, educație sau cultură, ci este chiar o parte indispensabilă și o condiție de existență a acestora” (*Mill J. St, Despre libertate, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 75*). În acest context, individualitatea este vivace, creativă, generatoare de calități și este, după Kierkegaard „axa la toate” (*Kierkegaard S., Școala creștinismului, Ed. Adonai, 1995, p. 9*).

Monografia analizată este o premieră atât din punct de vedere conceptual, cât și editorial; ideile expuse permit autoarei să afirme că **creativitatea este condiția fundamentală de transformare a individului în individualitate**.